

kvenserne af den engelske beslaglæggelse af dansk søartilleri. I bogens bilag XIII opregnes skytsbeholdningen på Holmen primo og ultimo 1807. Det fremgår heraf, at englænderne først og fremmest skilte den danske flåde af med metalkanoner og metalhaubitsere, medens mortarer (både af bronze og støbejern) tilsyneladende havde mindre interesse.

»Dansk artilleri i Napoleonstiden« er en flot og ambitiøs bog – også selv om den »brutalt« skærer stort set hele dobbeltmonarkiets norske artilleribidrag bort. Den er flot i sit udstyr: glimrende illustrationer og tekster, fyldige bilag og et omfattende sagregister, der dækker det hele. Man kan dog diskutere, om ideen med de overordnede emneord skaber den ønskede overskuelighed i registret. Den er ambitiøs i sit forsøg på at bringe artillerihistorien ind i en større sammenhæng og dermed ud til et bredere forum. Det forsøg er i det store og hele lykkedes, og bogen er blevet meget mere end »en håndbog i hele det glatløbende forladeartilleris historie« for nu at citere forlagets omslag.

Per Willemoes Jørgensen

Ole L. Frantzen (red.): *Linieskibet Holsten 1772-1814*. En kulturhistorisk studie af et dansk orlogsskib. (Marinehistorisk Selskab, 1988). 219 s.

Det kan umiddelbart synes lidt flot at bruge en hel bog på at skildre et enkelt orlogsskibs historie; men ideen er ikke så tosset endda. For nok er det lineskibet *Holsten*, der står i centrum, men opgaven tackles på en måde, så der gennem den detaljerede behandling af skibet også tegnes et ganske dækkende billede af Den Danske Marines historie i slutningen af 1700-tallet.

Bogen, der først og fremmest bygger

på konstruktionstegninger, regnskaber og andet kildemateriale fra Søetatens righoldige, men vanskeligt overskuelige arkiver, er struktureret med henblik på at få en bred læserkreds i tale. Der opereres så at sige på 3 planer: Det store og velvalgte illustrationsmateriale forsynet med gode tekster udgør 1. plan, medens selve brødteksten og det udtømmende bilagsmateriale skal gøre det ud for henholdsvis 2. og 3. plan. Så kan læseren selv afgøre, hvor meget han eller hun vil investere i sagen. »Systemet« virker ved præsentationen noget kunstigt og medfører også i praksis en del gentagelser, men det fungerer faktisk!

Bogen følger *Holsten* fra tegnebordet på Holmen omkring 1770 til ophugningen i England i 1814. Den langstrakte byggefase og efterfølgende udrustning beskrives minutiøst. Ikke et skøde, ikke en pjece – ja, end ikke kokkens husgeråd bliver glemt (bilag 1-6). Og selv skrogets ornamentering, denne påklippede og funktionsmæssigt unødvendige udsmykning, bliver der også plads til.

Den imponerende krigsmaskine, der vejede ca. 2.000 tons i operationsklar stand og målte 50 × 13 meter, stod Marinen i den nette sum af godt 125.000 rdl. – svarende til ikke mindre end 1/5 af det samlede årsbudget. Den store post i regnskabet tegnede artilleriet sig for, nemlig ca. 30.000 rdl., men så kunne *Holsten* også sætte sig i respekt med sine 60 kanoner fordelt på de 2 batteridæk, skansen og bakken.

Et par af bogens afsnit behandler mandskabets sammensætning og sundhedstilstand og beskriver livet om bord. Der var for hovedparten af den 500 mand store besætning tale om en både hård og ensformig tjeneste præget af skrap disciplin, dårlig kost og sygdom – og mange arbejdsulykker.

Holsten blev mere brugt i sit lange liv

end mange andre af flådens skibe, der sjældent blev udrustet. Det tremastede lineskib var af solid, traditionel konstruktion – ikke en fuldt udviklet fuld-rigger, snarere en overgangstype, hvilket både rigningen og mesanens placering tydeligt viser. Men det lidt gammeldags skib (både i konstruktion og udrustning) gjorde god fyldest både i patrulje- og konvojtjenesten, og det fik tilmed – 30 år gammelt – en central rolle at spille i Slaget på Reden.

Efter 1801 fulgte 13 år i engelsk tjeneste. *Holsten* var – under navnet *HMS Nassau* med i København i 1807 og ved Sjællands Odde i 1808 og endte sin løbebane som prisonskib. Unægtelig en noget omtumlet tilværelse, men også et godt vidnesbyrd om dansk skibsbygningskvalitet.

Bogen rummer bidrag af Ole L. Frantzen, H. C. Bjerg, Ole Feldbæk, Birger Thomsen, Ole Ventegodt og M. Winge, men det er Ole Frantzen, der som redaktør og forfatter til ikke færre end ni af de femten afsnit har trukket det store læs. Det er også Ole Frantzen, der med sin undersøgelse af hele ekviperingsprocessen står for et af bogens mest interessante temaer: hvor hurtigt kunne en oplagt flåde gøres operationsklar? *Holstens* skibsjournaler viser, at udrustningen kunne foretages på 2½ uge, en ganske imponerende præstation, der taler sit tydelige sprog om Holmens effektivitet.

Publikationen har modtaget økonomisk støtte fra mange sider. Alligevel er der åbenbart ikke blevet råd til et register. Med bogens struktur in mente ville et register omfattende alle 3 »læseplaner« have været et velkomment hjælpemiddel. De fleste læsere ville uden tvivl også have sat pris på en samlet oversigt over fagudtryk med tilhørende forklaringer (i hvert tilfælde, hvor det er muligt at give dem), for det lykkes – trods ihærdige bestræbelser – ikke altid at få forklaringen med i teksten. En sådan liste kunne også have opsamlet de fremmedord, der nu er smuttet med (det er f.eks. nok de færreste læsere, der er helt med, når de får at vide, at Frederik V's Søe-Krigs-Artikels Brev var »enhver officers vademe-cum« (s. 127).

Men ellers er bogen absolut veludstyret. Illustrations- og bilagsmaterialet er allerede nævnt, og hertil kommer en nyttig forkortelsesliste, der er næsten dækkende (P.M. s. 124), et godt noteapparat og ikke mindst en omfattende oversigt over litteratur, trykt og utrykt kildemateriale.

Det er en spændende og utraditionel bog, der bibringer sine læsere en betydelig viden *både* om det konkrete skib og om danske sømilitære forhold omkring 1800.

Per Willemoes Jørgensen

DET 19. ÅRHUNDREDE

Anders Nørsgaard: *Mission und Obrigkeit. Die Dänisch-Hallische Mission in Tranquebar 1706-1845*. (Missionswissenschaftliche Forschungen Bd. 22, Gütersloh, 1988). 312 s. Forsvaret for den teologiske doktorgrad ved Aarhus Universitet 22. sept. 1988.

Tranquebarmissionens skelsættende betydning for protestantisk mission er almindelig anerkendt, men Anders Nørsgaard har kun tre fremtrædende forgængere. Allerede i 1843 udgav den danske grundtvigianer J. F. Fenger en samlet fremstilling, hovedsagelig på